

Als een lopend vuur

Als een lopend vuur is deel 16 in de Toer Reeks, een serie van kleine, krachtige boeken die het gesprek in de gemeente over allerlei thema's wil stimuleren en verdiepen. De serie staat onder redactie van drs. Annelies Bouwman-Meeuse, voormalig medewerker Protestants Centrum voor Toerusting en Educatie van het Dienstencentrum van de Protestantse Kerk; drs. Hanna van Dorssen, theologe, hoofdredacteur Kerk in Mokum en pastor van de Nieuwendammerkerk te Amsterdam; en dr. René van der Rijst, predikant te Haarlem-Noord en Spaarndam.

Eerder verschenen:

- Bert L. van der Woude (red.), *Wie kan er aarden hier beneden? Over de betekenis van de hemel* (2008)
- Mirjam van Veen, *Koppig profeet en werelds geleerde. Een boekje open over Johannes Calvijn* (2009)
- Jan L. de Jong, *Voorbij het Woord. Beeldende kunst als bron van Bijbeluitleg* (2009)
- Piet van Midden, *Oersoep en oervloed. Bijbels spreken over schepping* (2010)
- Hanna van Dorssen (red.), *Wie is God? Een vraag van alle eeuwen* (2010)
- Hanna van Dorssen, *Lieve deugd. Zeven deugdelijke bijbelse figuren* (2012)
- Alfred C. Bronswijk, *Geloven op ooghoogte. Iconen, geschiedenis, schoonheid, betekenis* (2012)
- René van der Rijst, *Over geloven gesproken. Het geloofsgesprek tussen ouders en volwassen kinderen* (2013)
- Nienke van Andel, *Van horen zingen. Wegwijs in het nieuwe Liedboek* (2013)
- Nico ter Linden, *Randfiguren. Over Tobit, Judit en de Makkabeeën* (2014)
- Nelleke de Jong-van den Berg, *En plein public! Religie en geloven in het publieke domein* (2014)
- Anne Marie Booij, *Uw koninkrijk kome wat komt. Met de jood Jezus op weg naar Pasen* (2015)
- Annelies Bouwman en René van der Rijst (red.), *Per missie* (2015)
- René van der Rijst (red.), *Kloostergang* (2016)
- René van der Rijst (red.), *Filosoferen over God* (2016)

Onder redactie van Annelies Bouwman
en Hanna van Dorssen

Als een lopend vuur

500 jaar Reformatie

Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council® (FSC®) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloor- en zwavelvrij gebleekt.

Dit boek kwam tot stand in samenwerking met de jubileumcampagne '2017: 500 jaar Protestant – **Geloofwaardig**' van de Protestantse Kerk in Nederland. www.500jaarprotestant.nl

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Ontwerp omslag: Studio Anton Sinke, www.antonsinke.nl
Lay-out en dtp: Gewoon Geertje, www.gewoongeertje.nl

ISBN 978 90 239 7123 8
NUR 700

© 2017 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Inleiding: 500 jaar Reformatie <i>Margriet Gosker</i>	7
1. De Bijbel – léés dat boek! <i>Tineke Boekenstijn-Dronkert</i>	13
2. De vernieuwende kracht van het evangelie <i>Perla Akerboom-Roelofs</i>	20
3. Hoe goed moet je zijn? <i>Jan Dirk Wassenaar</i>	27
4. Protestantse spiritualiteit <i>Kick Bras</i>	34
5. Vrouwen van het protestantisme: goeie genade, wat een portretten! <i>Harmen Jansen</i>	41
6. Verhalen vertellen om te groeien <i>Margarithe Veen en Jan Henk Hamoen</i>	48
7. Vrij en vrolijk geloven <i>Henk Rusch</i>	54
8. Het lied op onze lippen <i>Klaas Holwerda</i>	60

9. Protestanten als dwarsliggers <i>Willem Maarten Dekker en Udo Doedens</i>	67
10. Protestantse levenskunst <i>Gerrit Klein</i>	74
11. Rome – Reformatie: van conflict naar gemeenschap <i>Willem Vermeulen</i>	81
12. Je werk of je leven <i>Bert de Leede</i>	87
Personalialia	95

Inleiding: 500 jaar Reformatie

Margriet Gosker, projectleider '500 jaar Protestant – Geloofwaardig'

Deze speciale uitgave van de Toer Reeks is tot stand gekomen in een samenwerking van uitgeverij Boekencentrum en de Protestantse Kerk Nederland. Aanleiding is het 500-jarig jubileum van de Reformatie. In twaalf hoofdstukken komen twaalf thema's aan bod die een onderdeel van de Reformatie belichten.

Kerkvernieuwing

Wat we nu de Reformatie noemen, is een proces van kerkvernieuwing dat in de zestiende eeuw in gang werd gezet en dat doorwerkt tot op de dag van vandaag. Luthers verzet tegen de afaathandel was de aanleiding. De Reformatie won snel terrein, mede door de uitvinding van de boekdrukkunst enkele decennia eerder. Zo werden de nieuwe ideeën bliksemsnel verspreid.

Luther was zelf hoogst verbaasd over de gevolgen van zijn initiatief. Zijn 95 stellingen op de kerkdeuren van de kapel in Wittenberg waren toch alleen maar bedoeld voor een puur academische discussie? Maar het liep anders. De stellingen werden snel onder het gewone volk verspreid, nadat ze uit het Latijn waren vertaald in de volkstaal. Zo werd Luthers initiatief in no time een hype.

Doorgaand proces

Weliswaar is 31 oktober Hervormingsdag, maar de Reformatie is geen jaartal. Het is een doorgaand proces van kerkvernieuwing, dat vastgeroeste kaders doorbrak. Ver vóór 1517 waren er al allerlei vernieuwende bewegingen die de kerk wilden hervormen en na 1517 is dat proces voortgezet. Ook het Vaticaan moest zich tot de Reformatie verhouden. In onze tijd kunnen en willen we niet anders dan dat we dit als protestanten en rooms-katholieken samen vieren in hechte oecumenische verbondenheid.

Strijd

Behalve vernieuwing bracht de Reformatie ook strijd en geweld. Dopersen, joden, papen en ketters werden bestreden, maar ook remonstranten en contraremonstranten vlogen elkaar in de haren. Doodzonde dat het er zo aan toeging. Wat Luther zei over joden is afschuwelijk.

Kun je een kerkscheuring die met zo veel akeligs gepaard ging wel vieren? Dat is de vraag. Maar anderzijds mag er dankbaarheid zijn om het vele goede dat de Reformatie bracht. Veel oude controversen liggen inmiddels achter ons. Christenen uit verschillende tradities zoeken en vinden elkaar vandaag de dag.

Estafette

In verbondenheid met haar oecumenische partners organiseerde de Protestantse Kerk voor het Reformatiejaar 2016-2017 een estafette langs alle twaalf provincies. Elke provincie kreeg een eigen thema toebedeeld. Het gaat om protestantse thema's, die met zorg zijn uitgekozen met het oog op kerkvernieuwing nu. De oude Latijnse slogans zijn zo goed mogelijk doorvertaald naar onze eigen tijd.

Twaalf thema's

Het woord *protestant* komt van het Latijnse *protestari*. Zijn protestanten echt zo dwars? En hoe nodig en nuttig zijn dwarsliggers? Hierover gaat **hoofdstuk 9**. Onze cultuur draagt vandaag onmiskenbaar het stempel van de Reformatie, die de individuele menselijke vrijheid sterk benadrukt. Luther zelf kon blijkens zijn biografie ook behoorlijk dwars zijn. Tegelijk kan ons huidige seculiere, liberale, pluriforme klimaat niet zonder meer uit de Reformatie worden afgeleid. Luther had het over geestelijke vrijheid, maar vertaalde dat niet één op één door naar maatschappelijke / individuele vrijheid. Daarvoor bleef hij te veel middeleeuwer. De auteurs maken onderscheid tussen een *radicale* en een *conservatieve reformatie*.

Protestantse spiritualiteit is het thema van **hoofdstuk 4**. Soms wordt gedacht dat spiritualiteit voor nuchtere protestanten een te zweverig begrip is. Maar zijn protestanten wel zo nuchter als ze altijd van zichzelf denken? Samen zingen, persoonlijk in de Bijbel lezen en bidden horen bij de protestantse spiritualiteit. Het is een actieve spiritualiteit, die iets wil betekenen voor God en de medemens.

In **hoofdstuk 10** gaat het over *protestantse levenskunst*. Hoe biedt geloof inspiratie voor een mooi, waardevol leven en hoe helpt het je in dagen van verdriet? Dagelijks in de Bijbel lezen en het wekelijkse Psalmversje waren lange tijd kenmerken van protestants leven, maar ook hard werken, je plaats weten, trouw zijn aan je gezin en je baas, en stemmen op een christelijke partij. Deze protestantse levenskunst is vaak aangeduid met woorden als heiliging en roeping. De reformatoren wilden dat het geloof de gewone gelovigen hielp in hun dagelijks bestaan en dat zij in *het ambt van alle gelovigen* God en hun naaste zouden dienen. Is deze protestantse levenskunst nog van deze tijd?

In **hoofdstuk 12** gaat het over het *protestantse arbeidsethos*, dat doordrenkt is van roeping en plichtsbefef, maar ook van verantwoordelijkheid en plezier in je werk. De Reformatie gaf

een nieuwe visie op menselijke arbeid. Luther zag elk beroep als roeping en elk ambacht als ambt. De impact van deze omslag in denken is groot. In het calvinisme zien we een vergelijkbare opwaardering van het gewone leven en van de menselijke arbeid. Het dagelijks werk valt onder de roeping tot levensheiliging. Deze reformatorische visie op de dagelijkse arbeid heeft geleid tot een protestants plichtsbesef en een calvinistisch arbeidsethos. Wij zijn allemaal geroepen om rentmeester te zijn in Gods goede schepping.

Waren er ook *vrouwelijke reformatoren*? Die moet je met een lantaarntje zoeken, maar vrouwen van het protestantisme zijn er des te meer en ze krijgen alle aandacht in **hoofdstuk 5**. Luthers afschaffing van het celibaat en het massale uittreden uit kloosters zorgde voor een enorme verandering in de positie van vrouwen. Sindsdien heeft het protestantisme talrijke schrijvende en dichtende vrouwen opgeleverd. Als opvoeders vormden vrouwen een belangrijke schakel in het doorgeven van het geloof.

Het *Sola Scriptura* (alleen door de Schrift) komt in **hoofdstuk 1** aan bod. Tijdens de Reformatie gingen gewone mensen zelf de Bijbel lezen. Dat kon omdat er veel bijbels in de volkstaal van de drukpers rolden. Luthers vertaling, die voortbouwde op het werk van Erasmus, vond gretig aftrek. De Heilige Schrift was voor de reformatoren dé bron van hun geloof. Natuurlijk zijn er ook andere manieren om God te leren kennen, maar de Bijbel staat bovenaan, ook al is het beslist geen eenvoudige kost.

Sola fide (alleen door geloof) en *Sola gratia* (alleen door genade) komen in **hoofdstuk 7** aan de orde. Luther ontdekte dat een mens enkel uit genade leeft en genade is een Godsgeschenk. Je hoeft je niet uit te sloven om het heil te verdienen en je hoeft niet bang te zijn voor mislukking. Je kunt vrij en vrolijk geloven. Geloof maakt mensen vrij. Vrij om te leven naar Gods wil: een leven gericht op de ander. Een leven waarin je goed doet. Niet om de hemel te verdienen, maar onbaatzuchtig. Gewoon om goed te doen. Goed werk is dus een vrucht van geloof.

De focus op de christologie was in de zestiende eeuw nodig om duidelijk te maken dat wij onze verlossing niet aan heiligen, priesters, bisschoppen of Maria te danken hebben, maar alleen aan Christus: *Solus Christus*. Daarover gaat het in **hoofdstuk 11**. De kerk is het lichaam van Christus en daar is er maar één van. Wat betekent het om in deze tijd christen te zijn? Welke vreugde biedt het evangelie? Welke roep gaat ervan uit? Hoe kun je getuigen in woord en daad? Om antwoord te geven op al deze vragen hebben christenen van Rome en Reformatie elkaar hard nodig.

Soli Deo gloria (God alleen de eer) is de laatste van de vijf sola's en daarover gaat **hoofdstuk 8**. Protestantse musici als Bach en Händel ondertekenden hun werk hiermee (S.D.G.). Ook zijn er veel muziekverenigingen en zangkoren met die naam. De Hervorming heeft het kerklied aan de gemeente teruggegeven: de Hebreeuwse Psalmen en nieuwe liederen. Calvijn pleitte sterk voor samenzang in de eredienst. De Schrift moest niet alleen uitgelegd, maar ook gezongen worden.

Simul iustus ac peccator wil in het Latijn zeggen dat een mens gerechtvaardigd is, maar tegelijk zondaar. Met andere woorden: hoe goed moet je zijn? In **hoofdstuk 3** gaat het over de ontdekking van de Reformatie dat je jezelf niet voor God hoeft te bewijzen, want je bent al in Gods genade aangenomen met al je zonden en gebreken.

Ecclesia semper reformanda is een ander bekend adagium van de Reformatie. Het komt aan bod in **hoofdstuk 2**. De kerk is steeds opnieuw aan vernieuwing toe. De term geeft precies aan waar het de Reformatie om gaat: dat de kerk zich losmaakt uit knellende patronen en steeds weer haar roeping zoekt.

In **hoofdstuk 6** gaat het over het *doorgeven van de bijbelse boodschap* aan nieuwe generaties. Tijdens de Reformatie zijn er alleen al aan de Franeker Academie duizenden studenten opgeleid om het evangelie verder te vertellen en het protestantisme in binnen- en buitenland te bevorderen. Maar ook

nu wordt het verhaal verder verteld. Goede verhalen helpen om iets over jezelf te ontdekken.

1. De Bijbel – léés dat boek!

Tineke Boekenstijn-Dronkert

De Bijbel lezen wij meestal in de taal die ons het meest vertrouwd is: Nederlands, Fries of een van de dialecten, zoals Zeeuws en Drents. Maar de oorspronkelijke talen van de Bijbel zijn Hebreeuws, Aramees en Grieks. De Bijbel is vertaald in ruim driehonderd talen, terwijl delen van de Bijbel vertaald zijn in meer dan duizend talen. Eigenlijk is dat vreemd, omdat het helemaal geen makkelijk te begrijpen boek is. In bijna ieder huis is wel een bijbel te vinden, maar of het daarmee ook het meest gelezen boek in huis is? Vaak staat het in de boekenkast te verstoffen, of ligt het in een doos op zolder.

Gehoorde verhalen

Tot voor kort waren de bijbelse verhalen wel de meest gehóorde verhalen. Het lezen ervan was slechts mogelijk voor een kleine, beperkte groep mensen die die kunst beheersten. Verhalen werden daarom doorverteld en vooral uitgelegd in kerken en kloosters. Ook werden er veel afbeeldingen van gemaakt, zodat mensen zich via de beelden de boodschap van de verhalen konden herinneren. De kunstgeschiedenis in Europa kent een geweldige hoeveelheid werken die verwijzen naar bijbelse verhalen en personen. Zonder de Bijbel zouden wij daar vandaag de dag niets van begrijpen.

Boekdrukkunst

Dat mensen zélf de Bijbel kunnen lezen, is eigenlijk pas een redelijk recente ontwikkeling. Dankzij de boekdrukkunst, en dankzij het feit dat via onderwijs steeds meer mensen leerden lezen, is ook de verspreiding van de Bijbel steeds sneller gegaan. De Bijbel is daardoor niet langer alleen voor een select gezelschap bestemd, maar is toegankelijk geworden voor iedereen. En vandaag is via internet en social media de Bijbel helemaal eenvoudig beschikbaar.

Alleen door de Bijbel – sola Scriptura

In Luthers tijd was de Bijbel geschreven in het Latijn, een taal die slechts door een kleine groep beheerst werd. Hoe de Bijbel geïnterpreteerd moest worden, werd bepaald op gezag van de paus. Luther wilde echter dat men God zelf aan het woord liet. Ook 'de man en de vrouw in de straat' moesten de ruimte krijgen om de Bijbel te lezen en over de interpretatie ervan met elkaar te spreken. Daarmee werd het leergezag van de paus ter discussie gesteld.

Luther vertaalde de Bijbel in de volkstaal van zijn eigen tijd. Hij benadrukte zo het belang van de Bijbel als basis van het geloof. Alleen door de Bijbel kun je te weten komen wie God is. Alleen door de Bijbel kun je ontdekken wat Jezus heeft gezegd. De bijbelverhalen beschrijven hoe mensen geworsteld hebben met vragen en problemen en hoe zij God daarbij ervaren hebben. Zo is de Bijbel een betrouwbare bron van kennis over God. Het is dus van belang dat iedereen de Bijbel kan lezen!

Bron van het geloof

Voor Maarten Luther was de Bijbel de unieke en betrouwbare bron van kennis van God, en daarmee van het geloof. Hij verwoordde deze opvatting in het motto: 'alleen door de Bijbel'

(*sola Scriptura*). Dit motto werd ook de kern van de beweging die na hem ontstond.

Wat Luther niet bedoelde met dit motto is dat er naast de Bijbel helemaal geen andere manieren of bronnen zijn waardoor je God leert kennen. God is niet te vangen in één boek, en de verhalen over God vragen om uitleg. Daarvoor moet je andere bronnen gebruiken, bijvoorbeeld de boeken waarin beschreven staat hoe mensen in de loop van de geschiedenis over God hebben gedacht en hoe ze de Bijbel hebben uitgelegd. De geloofstraditie – dat wat doorgegeven is – blijft voor Luther een heel belangrijke rol spelen in zijn geloof. Maar de Bijbel zélf is verreweg het belangrijkste. Het is uiteindelijk de bron waar je steeds weer naar moet terugkeren.

Waarom zouden we de Bijbel lezen?

De Bijbel ligt in vele edities voor kinderen én volwassenen voor het grijpen. Maar wie voor het eerst een bijbel opent, ontdekt al snel dat het lezen van deze bestseller niet eenvoudig is. En ook wie van jongs af aan vertrouwd is geraakt met de verhalen over Adam en Eva, over Ruth, over Maria en Jezus ervaart dat het begrijpen van de teksten doorzettingsvermogen vereist.

De Bijbel lezen is een lastige klus, ook al helpt de ene vertaling beter bij een snel begrip dan de andere. Er is een kloof in cultuur, in gewoonten en gebruiken, in levensstijl. Wij begrijpen bijvoorbeeld weinig van trektochten door de woestijn om de weg naar het beloofde land te vinden. Als Jezus in gelijkenissen vertelt over schapen en herders, dan roept dat bij ons andere beelden op dan bij de toenmalige hoorders. Je kunt niet zomaar de boodschap van de Bijbel als ‘algemeen geldig’ verklaren voor onze tijd.

De Bijbel is voor velen niet meer vanzelfsprekend en vertrouwd. Dus wat heeft die Bijbel ons vandaag te bieden? Waarom is het ook vandaag nog de moeite waard om de Bijbel te lezen?